

Рівне-Луцька операція

ПРО ПЕРЕМОГУ ТА ЇЇ “БАТЬКІВ”, або хто і як звільняв Деражне від німців та їхніх прислужників

Кажуть, що в перемоги багато “батьків”, а поразка - завжди сирота. Ніхто не знає, які радянські військові частини віддали Деражне в 1941 р. німцям, проте і старе, і мале в цьому селі повідомить, що в 1944 р. його визволили тувинські добровольці.

Чи так було насправді?

У 1969 р. в центрі Деражного встановили меморіальну дошку з написом: **«1 лютого 1944 року село Деражно визволено від німецько-фашистських загарбників тувинськими добровольцями на чолі з капітаном Кечил-оолом»**. Та чи могли дві сотні кіннотників звільнити від ворога населений пункт, названий в усіх військових документах сильно укріпленим оборонним об'єктом, який захищали танки і самохідні гармати, а гітлерівських солдатів нараховувалося, за окремими даними, до півтори тисячі? Звісно, що ні.

Тому в перемоги знайшлися ще «батьки», і згодом на тому самому місці було встановлено іншу таблицю, яка засвідчувала, що 31 січня Деражне визволили бійці 1-го та 4-го (тувинського) ескадронів 31-го гвардійського кубансько-чорноморського полку. На жаль, і тут не все гаразд із справжньою історією, бо проігноровано роль інших підрозділів.

75 років тому від німців Рівненщину визволяли війська правого крила 1-го Українського фронту під командуванням генерала М. Ватутіна. Деражне, як і Рівне, було визволене в ході Рівненсько-Луцької наступальної операції, що відбувалася з 27 січня по 11 лютого 1944 р. Вирішальна роль в ній відводилася 13-й армії генерала М. Пухова.

На той час уже було звільнено велику частину нашої

землі мінотетним вогнем. Кавалеристи спішилися і вступили в бій. За короткий час противник був розгромлений, і кавалеристи підійшли під Деражне.

Приблизно в той самий час, коли почався бій за Скредотівку, 33-й гвардійський кавалерійський полк зав'язав бій за Яловицю і вибив звідти ворога. У Постійному перебувало близько батальйону німців, але 33-й гвардійський кавалерійський полк вибив їх і звідти, майже без втрат зайнявши село до 13 год. 30 хв. Гітлерівці відійшли на Деражне і Бичаль. Приблизно о 14 год. 50 хв. кіннотники зайняли колонії Анелівку (тепер Ганнівка) і сусідню Домбрівку. Звідти два ескадрони 33-го полку вирушили на Деражне.

На підступах до Деражного ворог чинив одчайдушний опір. Готуючись до оборони, гітлерівці встигли побудувати тут добре укріплені вогневі точки, траншеї на повний зріст із ходами сполучення. О 14-й год. в наступ пішов 31-й полк, зокрема 1-й ескадрон старшого лейтенанта Хафіза Ахмеджанова, підсилений 3-м взводом старшого лейтенанта Сата Монгуша з 4-го тувинського ескадрону. Вони мали дві 45-міліметрові гармати. За спогадами Х. Ахмеджанова, тувинці атакували ворога в кінному строю. Натомість росіяни ставили коні в безпечному місці і йшли в атаку пішими лавами.

О 15-й год. 140-й гвардійський артилерійсько-міно-

метний полк радянської армії вступив в бій з німцями. Уточнити всі обставини боїв нам уже ніколи не вдасться, проте можемо впевнено сказати, що «батьками» радянської перемоги в Деражному є не лише згадані на меморіальній дошці 1-й ескадрон Х. Ахмеджанова та 4-й ескадрон Тулуша Кечил-оола. «Батьки» перемоги - це 29, 31-й (не лише його 1-й і 4-й ескадрони), 33-й гвардійський кавалерійський полк, 140-й гвардійський артилерійсько-мінометний полк, 16-й гвардійський окремий дивізіон ППО. Крім них, до авторів перемоги слід віднести ще й 13-й окремий гвардійський взвод хімічного захисту 8-ї дивізії, 47-й окремий корпусний мінометний дивізіон та ін. Сприяла перемозі 8-а далекосхідна дивізія. Про участь 33 та 140-го полків у звільненні Деражного від гітлерівців згадував в одній зі своїх публікацій і невтомний дослідник боїв за Деражне Я. Войцешко. Це чомусь залишилося непоміченим.

області, фронт прокодав по лінії Степанів - Морушки - Костопіль - Тучин - Гоща - Славута - Шепетівка. Січень 1944 р. був незвично теплим. Стояла відлига, температура повітря сягала до 10 градусів тепла, йшли дощі.

Наступ на ворога відбувався у двох напрямках: 24-й та 76-й стрілецькі корпуси наступали з району Тучина і Гощі на Рівне, а 1-й та 6-й гвардійські кавалерійські корпуси мали рухатися через Сарни на Ковель. 27 січня 1944 р. після артилерійської підготовки стрілецькі корпуси пішли в наступ і прорвали оборону ворога східніше від Рівного. У цей час 121-а гвардійська стрілецька дивізія 76-го корпусу, яку очолював генерал-майор Л. Червоний, визволила від гітлерівців села Головин та Берестовець. 181-а стрілецька дивізія 76-го корпусу вела бої на лінії Великий Стидин - Вулька Жалинська (*тепер Волиця*) - Жалин. 29 січня ця дивізія спинилася в районі Злазного, її штаб стояв у Золотолині.

На ковельському напрямку кавалерійські корпуси, перейшовши мостами в районі Степаня і Городця через Горинь, рухалися вільною від ворога територією аж до Стиру, на протилежному боці якого закріпилися гітлерівці. У ніч проти 28 січня 6-й корпус генерал-лейтенанта С. Соколова зайшов у район Чорторійська, а тоді різко повернув у напрямку Клевая, щоб зайти в німецький тил і підтримати головні сили, які наступали на Рівне зі сходу.

Саме цей 6-й гвардійський кавалерійський корпус і звільняв від німецьких військ Деражне. У його складі діяла 8-а гвардійська кавалерійська дивізія під командуванням Д. Павлова. 29 січня 1944 р. вона перебазувалася в район Великий Мидськ - Липне - Великий Стидин. При цьому 29-й гвардійський кавалерійський полк після бою зайняв Липне Волинської області, 33-й гвардійський кавалерійський полк - без бою Великий і Малий Стидин, 31 і 140-й гвардійські полки також безперешкодно розташувалися у Великому та Малому Мидську.

О 4-й год. ранку 30 січня головні сили 8-ї гвардійської кавалерійської дивізії вирушили в похід на Деражне. До рубежу Пендики (*колонія біля Деражного на межі з Цуманським лісом*) - Яловиця (*колонія біля Ганнівки*) вони рухалися похідними колонами. Подальший рух був припинений артилерійсько-мінометним та рушнично-кулеметним вогнем ворога, і дивізія розгорнулася в бойові порядки. Штаб дивізії розташувався в Пендиках. Увечері 30-го січня сюди перемістився і штаб 6-го корпусу.

29-й гвардійський кавалерійський полк, що рухався в авангарді 8-ї гвардійської кавалерійської дивізії приблизно об 11 год. 30 січня, вийшов на край лісу північніше від Скреготівки (*село Волинської області за 2 км від Деражного*). Ворог зустрів його артилерій-

тарями набрав бойового порядку в районі колоній Поруб, Пеньки та Михайлівка (*північ та північний захід від Деражного*) з наміром підтримати дії 31-го полку. Документи свідчать, що ці батареї подавали вогонь трьох 105 мм гармат, 4 станкових і 3 ручних кулеметів, знищили понад 100 ворожих солдатів і офіцерів.

О 16-й годині ворог підтягнув багато піхоти на автомашинах, 11 танків і перейшов у контратаку, використовуючи також гармати і міномети. Без підтримки артилерії радянським частинам неможливо було б їх здолати. Заходила ніч, ішов дощ, зходу Деражне взяти не вдалося.

У цю пору надійшла шифротелеграма зі штабу 13-ї армії з вимогою прискорити розгром ворога, щоб взяти Рівне і Луцьк не пізніше 31 січня. Командир дивізії Д. Павлов наказав прискорити взяття Деражного. 33-й полк, відповідно до наказу, мав вийти з бою і наступати через Клеваний на Рівне. Проте офіцер зв'язку, що передавав наказ, по дорозі зі штабу потрапив у бало і затримався, тому 33-й полк, замість вийти з бою, і далі наступав на містечко.

Опівночі 31-й гвардійський кавалерійський полк ввірвався на північно-західну околицю Деражного. Просувався і 33-й полк, його підтримувала одна батарея 140-го гвардійського АМП, яка знищила одну 105 мм гармату і дві вогневі точки противника. Нарешті опір ворога було подолано. Це сталося 31 січня 1944 р. близько 3 год. ночі. Розбиті німецькі частини відступили в напрямку Клевая, підриваючи за собою мости і залишаючи ар'єргардні групи.

Тили 8-ї гвардійської кавалерійської дивізії прикривала ще одна 8-а дивізія, а саме 8-а далекосхідна кавалерійська дивізія. До вечора 31 січня обидві дивізії і штаб корпусу покинули займані позиції і вирушили на Клеваний.

Який же радянський підрозділ першим вступив у Деражне? У кожного з них своя версія. Крім згаданих, є свідчення, що це був 2-й ескадрон гвардії лейтенанта О. Коноваленка з 31-го гвардійського кавалерійського полку. На околиці містечка кіннотники спішилися і почали штурм ворога. В ході першої атаки кавалеристи розмістилися в траншеях на околиці і стали розвивати наступ. Слідом за 2-м ескадроном в бій вступили основні сили полку, а одними з перших на вулиці Деражного ввірвалися солдати 1-го взводу 2-го ескадрону 16-го окремого гвардійського дивізіону протиповітряної оборони під командуванням гвардії лейтенанта В. Артамонова. Цей ескадрон взаємодіяв з 33-м гвардійським кавалерійським полком, він знищив близько 70 ворожих солдатів і офіцерів, ліквідував вогонь 6 вогневих точок противника і однієї полкової гармати.

Участь у визволенні Деражного брало набагато більше підрозділів червоної армії, ніж зазначено на цій меморіальній дошці

Тувинські добровольці склали лише невеликий відсоток від тих, хто звільняв Деражне від гітлерівців. Тувинців загинуло троє, з них один офіцер - Сат Монгуш Енагрей. Крім нього, 31-й полк втратив ще 18 бійців, у т. ч. одного офіцера, Архипенка Івана Васильовича. Було вбито і командира батареї 140-го гвардійського АМП Федора Яковича Яковицького. Про цих «батьків перемоги» забуто. Забуто навіть і про їхні підрозділи.

Після звільнення Деражного німецькі сили виявилися оточеними: спереду на них наступала 181-а стрілецька дивізія, з правого флангу, за Горинню, територію контролювала 121-а гвардійська стрілецька дивізія, розрив між ними заповнювали партизани С. Малікова. Виходячи з оточення, гітлерівці 1 лютого повторно зайняли Деражне, але довго тут не затрималися. Покидаючи містечко, одна з груп противника зіткнулася з червоними партизанами з'єднання В. Бегми. Зав'язався бій, гітлерівці повернулися в Деражне, а другого дня вирушили на Цуманий. Дорогою туди пройшло до 100 автомашин, до 15 тисяч піхоти і 15 важких танків. Звідси можемо уявити, які сили протистояли червоній армії на цій ділянці фронту. Їх було розгромлено пізніше.

Що ж до згаданих у заголовку цієї статті гітлерівських прислужників, то були це зовсім не українці, на яких полюбає грішити російська історіографія. Зокрема, на рубежі Цумань - Скреготівка Деражне - Яловиця - Постійне радянським військам протистояли латиський батальйон і 37-й поліцейський козацький полк, що на 90% складався з росіян. Лише в одному батальйоні цього полку нараховувалося до 700 солдатів. Крім них, Деражне обороняла рота німців і артилерійський дивізіон. Лісові дороги патрулювали групи німецьких прислужників по 5-10 осіб і козацькі роз'їзди.

Володимир ШАБАРОВСЬКИЙ